

ADEVĂRATUL MAIORESCU — ÎN ACȚIUNEA DE SUSȚINERE A PRIMULUI LICEU ROMÂNESC BRAȘOVEAN*

de VASILE OLTEAN

Astăzi, cînd se împlinesc 125 ani de la înființarea primului liceu românesc brașovean, fiecare filă a istoriei sale merită o deosebită atenție. A rămas însă necunoscut un capitol de neașteptată valoare, înscris în perioada 1873—1900 prin acțiuni mărețe și temerare ale mentorului junimist Titu Maiorescu, capitol iluminat astăzi prin documentele descoperite în arhiva istorică a Muzeului Primei Școli Românești și în Arhivele Statului Brașov.

1. Din istoria unei subvenții „Alexandru Ion Cuza”.

Înființat la 1851, primul gimnaziu românesc avea să reziste material în primii săi zece ani de existență grație susținerii lui de negustorii brașoveni cu puternice implicații culturale și sub patronajul a două biserici românești (din Schei și Cetate) pentru a evita amestecul oficialităților în sistemul de învățămînt, alegerea limbii de predare și a cadrelor. După zece ani intervenind sărăcirea rapidă a negustorilor români, datorită procesului de transformare a negustorilor comerciali, gimnaziul este amenințat cu desființarea. Intervine însă acțiunea cunoscută a lui Ion Maiorescu (tatăl junimistului), care obține așa zisa „subvenție Cuza” (1859) pe baza drepturilor istorice ale românilor brașoveni¹.

După alți zece ani, cînd Eforia școlară intenționează să înființeze o școală reală și alta comercială, încă de mult proiectate, se hotărăște „să se facă o cerere la Ministerul competent al României să mărească subvenția, căci poporul suferă mult din lipsa școalelor reale și comerciale”². În ciuda situației critice cauzate de „războiul vernal al Austro-Ungariei cu România” aflăm³ că în 18 iunie 1868 „s-a votat pentru școalele reale și comerciale 23000 lei noi”, dar, așa după cum ne-o dovedesc protocoalele, pînă la 1873 se primiseră doar 10.000 lei. În această nouă ipostază rolul lui Ion Maiorescu este preluat de fiul său, acum pe poziții politice cheie și în permanente legături cu brașovenii. Intențiile sale ne sînt cunoscute încă din 1871 cînd, într-o scrisoare către sora sa Emilia Humpel,⁴ Titu Maiorescu îl sfătuiește pe

* Comunicare ținută cu ocazia împlinirii a 125 de ani de la înființarea Gimnaziului „Andrei Șaguna”, Brașov, 1975.

¹ Andrei Bîrseanu, *Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov*, Brașov, 1902.

² Textul complet al adresei, în Protocolul ședinței parohiale din 13/25 februarie 1868 din Arhiva muzeului.

³ cf. telegrama lui Diamandi Manole în protocolul ședinței din 22 iul/3 aug. 1868.

⁴ Toroușiu, *Studii și documente literare*, București 1893, VI, p. 8.

Ion Meșotă, directorul liceului (fostul său coleg brașovean) să scrie un articol informativ despre situația învățămîntului românesc de la Brașov pentru a fi publicat în „Convorbiri literare” cu scopul de a crea o atmosferă viabilă, premergătoare intenției sale de a obține pentru brașoveni o subvenție din partea statului român. Într-o a doua scrisoare⁵ aflăm alte amănunte: „De la vizita domnitorului la Iași, înainte de 8 zile, situația mea politică s-a schimbat în favoarea mea, de aceea te sfătuiesc să menții școala de la Brașov, deoarece voi avea influență în Țara Românească și deci voi putea-o ajuta să progreseze”. Evident că se referea la viitoarea acțiune de a obține o nouă subvenție în favoarea școlilor brașovene, acțiune cunoscută prin celebrul discurs ținut în ședința parlamentară din 10 martie 1873⁶ în urma căruia obține votarea unei legi speciale de completare a vechii subvenții cu 5000 franci anual. Corespondența inedită a acestei perioade, aflată în arhiva muzeului amintit, mărturisește atașamentul lui Maiorescu față de acțiunile școlarizante ale brașovenilor dar și abilitatea sa în a depăși „împrejurările atît de puțin favorabile instrucțiunii publice”⁷, desigur cu referire la războiul vama! cu atîtea implicații negative și în domeniul cultural, certitudinea survenind dintr-o altă scrisoare: „Știe oricine ce voință aveți să ridicați învățămîntul la români punindu-l pe baze sigure și raționale, așa încît să poată deveni focarul regenerării națiunii românești. Permiteți-ne Domnule Maiorescu, ca cel puțin pe calea aceasta, căci calea publicațiilor ne este interzisă, a vă exprima în numele nostru al tinerimei studioase și a întregii populațiuni române din Brașov cea mai sinceră și mai adîncă mulțumită”.

Odată cîștigată, subvenția cunoștea piedici de transmitere fiind emisă prin consulatul austro-ungar. În acest sens protocolul ședinței parohiale din 4/16 februarie 1874 menționează hotărîrea de a se trimite la T. Maiorescu o delegație a Eforiei compusă din: Constantin Popazu (unchiul lui Maiorescu), Diamandi Manole și prof. Dr. Ion Lapedatu pentru a mijloci la minister ca subvenția să se înainteze direct Eforiei pentru a nu se mai pierde atîta timp cu formalitățile. Rezultatul este comunicat de Maiorescu printr-o scrisoare adresată directorului Meșota la 26 februarie 1874, fiind favorabil brașovenilor întrucît „școlile de la Brașov sînt de caracter privat” și aveau deci dreptul unor legături directe. Acțiunea a nemulțumit însă oficialitățile Transilvaniei și, ca urmare, ministrul instrucțiunii, Trefort, apostrofează pe brașoveni prin mitropolitul Procopiu Ivanciovici invocînd desconsiderarea „dreptului internațional”. Campania se continuă prin revistele timpului și în primul rînd prin „Közerdek” din Budapesta în paginile căreia sînt defăimați profesorii gimnaziului fără să accepte dreptul de apel al acestora care prin directorul Ioan Meșota trimite un articol justificator nepublicat de revistă⁸, iar prin personalitățile timpului se ajunge la cele mai înalte foruri din Viena și Budapesta pentru ca situația să nu fie înțeleasă și interpretată greșit.

În timpul acestor frămîntări pe teren transilvănean, la București faptele cunoșteau demersuri similare. În ședința parlamentară din 11 martie 1874

⁵ *Idem*, p. 9.

⁶ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, București, 1897, I, p. 193–4.

⁷ Arhivele Statului, Fond Eforie XXV/1861, scrisoarea din 28 mai 1873.

⁸ Andrei Birseanu, *op. cit.*, p. 194–201.

deputații opoziției interpelează pe Titu Maiorescu, acum ministru al cultelor și instrucțiunii publice, care este realitatea cu această subvenție. Pe de altă parte, baronul Celice, consulul general austriac prezintă o plingere în privința „atitudinii ostile” a lui Maiorescu în administrațiune prin legea subvențiunii de la Brașov⁹. Așa încît căderea din minister a lui Maiorescu (în 30 ianuarie 1876) trebuie atribuită într-o oarecare măsură și acestor fapte, cum de altfel reiese și din însemnările sale zilnice.

În același timp „Telegraful Român”¹⁰ reproduce ordonanța ministerială din 2 aprilie 1874 prin care se interzice instituțiilor confesionale și a celor susținute de comunități de a cere sau de a primi ajutor de la state din afară, lege în directă legătură cu faptele de la Brașov. O urmare directă este și obligația de demisionare din Eforie a celor mai aprigi luptători pentru susținerea materială a liceului: Ioan G. Ioan (casier), Diamandi Manole și chiar Costantin Popazu¹¹. Lupta nu este totuși abandonată decît pentru moment căci la 18/30 aprilie 1877¹² se hotărăște „trimiterea unei deputațiuni la împăratul-rege cu un memorandum despre unele cauze momentuoase între care se cuprinde și chestiunea donației ce are să primească pentru școale de la Statul Român”. Acțiunea însă este fără succes și dacă am urmări în continuare protocoalele ședințelor am avea impresia unei abandonări a luptei. Realitatea este însă alta: la indicația lui T. Maiorescu, brașovenii cumpără moșii în România din ale căror venituri aveau posibilitatea materială să-și întrețină școlile fără nici o perturbație politică, așa cum vom vedea în capitoul următor.

2. Problema moșilor.

Din cele mai vechi timpuri brașovenii dețineau moșii în Țara Românească. Este cunoscută dania familiei lui Mihai Viteazul (1602) prin moșia Micșunești (Ilfov) precum și a Smarandei Bălăceanu (fiica vestitului agă, erou al luptei de la Zărnești) prin dania moșiei „Carcaleții Vechi și Redea Barbului” (Buzău) la 1750.

Este surprinzător, cum la 1882, încă în plină perioadă a războiului vama și de lipsuri materiale evidente ale românilor brașoveni se observă preocuparea permanentă de a cumpăra mai multe moșii și numai în România folosindu-se de apanajul bisericii Sf. Nicolae (susținătoare materială a Gimnaziului și cu drepturi istorice în Principate). Ca atare, protocolul ședinței din 31 ianuarie 1882 menționează intenția de a cumpăra moșia „Zindăreni” a lui Costantin Marothesa din București, formîndu-se în acest scop o delegație compusă din Costantin Popazu, Nicolae Strevoiu și Ion Petric, toți în directe legături cu Maiorescu. După o lună¹³ se încearcă cumpărarea moșiei „Stîlpul Buzăului” a lui Cristofor Filitis din Buzău precum și a moșiei „Rotunzeni” din județul Buzău, ultimele două la propunerea declarată a lui Titu Maiorescu. Pînă la urmă după multe întrevederi cu Maiorescu se cumpără în același județ cu vechea moșie „Carcaleții vechi”, unde între timp se înființase

⁹ Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*, București, 1942, vol. I, p. 239.

¹⁰ Numărul 19 din 1875. Ion Rădulescu Pogoneanu.

¹¹ cf. protocoalelor ședințelor parohiale.

¹² protocolul ședinței din 18/30 aprilie 1877, arhiva muzeului.

¹³ cf. protocolului ședinței din 4 februarie 1882.

de către brașoveni și o școală¹⁴, moșiile „Metelui” și „Sudiții” (Buzău). Protocolul ședinței din 3 noiembrie 1882 menționează că primii pași sînt făcuți numai de Maiorescu care oferă un acot pentru „Metelui” de 103.125 lei pentru a fi cumpărată de la boierul de origine turcă Zappa (care prin testament lăsase o mare avere pentru școlile din Turcia)¹⁵ iar mai tîrziu „marele binevoitor” avea să se ofere a „delătura piedica ce ar fi prevăzută în legea țării contra cumpărării de moșii prin străini și pe de altă parte să expedieze împrumutul pentru restul ce ne lipsește”. Cert este că demersurile n-au putut fi ușor rezolvate întrucît o instituție n-avea dreptul să cumpere moșii în țară străină și ca urmare Maiorescu se oferă personal să depășească această piedică oferind împreună cu Teodor Rosetti, cunoscutul junimist 165.000 lei, iar restul pînă la 470.000 lei (cu cit se cumpărase moșia)¹⁵ sînt împrumutați tot de Maiorescu prin casa de schimb C. Steriu¹⁶. Ne surprinde această filantropie a mentorului junimist într-o perioadă de grele lipsuri materiale pentru el însuși, întrucît încă din 1871 pentru 12 ani de zile este lipsit de catedră iar veniturile sale materiale se limitau la cele juridice, ca avocat particular. Însemnările zilnice ale acestei perioade sînt semnificative: „Grije apoi în privința banilor. Acum n-am chiar nimic, 6 franci. Am primit oarecare sume de la clienți. De două săptămîni nu vine nimic. În același timp însă cerințe. Pentru proprietarul meu impozite 90 de franci. Mittei pentru Slavici 67 de franci și traiul zilnic. M-am adresat lui Melik, lui Stern în zadar”¹⁷. Deci se poate înțelege motivul real al apelării lui Maiorescu la T. Rosetti (cu care se va înrudi chiar prin cea de-a doua căsătorie) și, după cum ne informează Pogoneanu¹⁸ chiar cumnata lui Maiorescu Agnes Lepetre oferă un ajutor de 5000 lei.

Correspondența inedită a acestei perioade aflată în arhiva muzeului amintit, semnată de Maiorescu și brașoveni dovedește o participare însuflețită la acțiunea de cumpărare a acestor moșii în special a membrilor Eforiei școlare încît nu putem să nu ne dăm seama că de fapt se urmărea soluționarea problemei materiale a liceului. Confirmarea ne survine din protocolul ședinței din 25 noiembrie 1884 conform căruia, Costantin Popazu, recent venit dintr-o delegație de la București (desigur de la Maiorescu) arată că „s-a răspîndit fama în Cameră că moșia Metelui s-ar fi cumpărat pentru școlile centrale din Brașov și s-ar fi transcris pe numele lor”. În condițiile politice ale timpului confirmarea acestui zvon nu putea fi de bun augur pentru brașoveni și de aceea se preferă infirmarea zvonului. Dar în continuare aceiași membri ai Eforiei prin mijlocirea lui Maiorescu angajază arendaș la Metelui pe Iordache Ilescu iar la Sudiți pe Dumitru Georgescu. Correspondența confirmă mai multe procese (cu fostul arendaș Ghiță Popescu, cu Valente, etc.) asupra cărora nu insistăm din circumstanțe de spațiu, pe care Maiorescu le susține gratuit și le cîștigă după îndelungate eforturi în favoarea brașovenilor. Un

¹⁴ Vasile Oltean, *O școală românească din Murenta susținută de brașoveni*, în „Drum nou”, din 30 mai 1974.

¹⁵ cf. Protocolul ședinței din 3 noiembrie 1882.

¹⁶ Arhiva muzeului, scrisoarea lui C. Ciurcu de la Casa de schimb C. Steriu, fond nelventariat, 26 noiembrie/8 decembrie 1882.

¹⁷ *Însemnări zilnice* I. p. XXIII.

¹⁸ *Ibidem*.

mare avantaj în favoarea școlilor l-a constituit cîștigarea „taxei de transmitere” pentru ambele moșii prin intervenția directă a lui Maiorescu (în expresie valorică 27.000 lei pentru primii cinci ani). Acestora li se adaugă procesele: Ciurcu, Voina și cel cu Statul Român pe care le vom discuta în capitole aparte, toate menite a elucida o latură puțin tratată și interpretată publicistic — Maiorescu avocat — capitol ce are menirea de a completa fericit personalitatea cărturarului.

3. *Procesul Vasile Voina.*

Cărturar brașovean, președinte al Eforiei, protopop al Brașovului, lipsit însă de o lucrare monografică, Vasile Voina înscrie o pagină valoroasă în acțiunea de susținere a învățămîntului brașovean în această perioadă tristă. Avînd antecedente de prietenie cu Titu Maiorescu, Take Ionescu și Nicolae Filipescu, cunoscuții juriști bucureșteni grație și rudelor sale (bunica soției Maria Cirstocea decedează în 1894 în capitală lăsîndu-i o frumoasă avere iar la București locuia la cumnata sa Munteanu, str. Cuza nr. 24) îl, aflăm pe Vasile Voina în permanente legături cu oamenii politici din România, delegat mai ales în „problema moșiilor”. În ciuda unei motivații totuși Voina este permanent urmărit de autorități.

Și dacă de la 1875 nu se mai știe nimic clar în privința subvenției nu înseamnă că brașovenii au renunțat așa de ușor la un drept care presupunea propria lor existență intelectuală. Investigațiile noastre au pornit de la o mărturisire tirzie a lui Arsenie Vlaicu¹⁹, directorul de altădată al școlii comerciale și membru al Eforiei, mărturie conform căreia exista un registru special, secret, ce consemna dania din Principate în perioada noastră de discuție, registru care se păstra la Vasile Voina acasă, îngropat într-o cutie de tablă în grădina casei, de unde era scos de Voina și secretarul contabil al Eforiei (Ion Seneuce) înainte ca primul să facă un nou drum în România. Registrul a fost căutat de mai multe ori de oficialități, care erau cumva informate, însă astăzi nici noi nu le-am aflat în vechea arhivă a muzeului, dar prin protocoale, documente și corespondență s-ar putea intui conținutul.

Pe de altă parte, plecarea lui Voina la București era precedată de un schimb de telegrame de alt înțeles (de obicei în problema moșiilor) sau de multe ori întîlnirea avea loc la Timiș, după cum informează însuși prefectul Brașovului Maurer pe ministrul instrucțiunii Banfy²⁰. Nu de puține ori aceleași informații confirmă vizita lui Maiorescu făcută lui Voina la orele 10 seara urmată de plecarea primului în plină noapte spre București, la întîlnire nelipsind membrii Eforiei (de obicei Vlaicu și Sterie Stinghe, ultimul casierul Eforiei). Toate aceste fapte aveau să preceadă procesul în discuție.

Primul episod se desfășoară în 1892 cînd, printr-o lege specială se impune școlilor din Transilvania mărirea salariilor profesorilor, iar pentru rezolvare, Vasile Voina, ca vicepreședinte al Eforiei apelează prin Titu Maiorescu la Take Ionescu, pe atunci ministru al cultelor și instrucțiunii, care răspunde

¹⁹ Protocolul ședinței parohiale din 4 februarie 1938, arhiva muzeului.

²⁰ Arhivele Statului Brașov, fond arhiva prefecturii.

prompt printr-o coletă de 90.000 lei²¹. Suma, deși impresionantă, avea să se completeze în același an²² cu încă 178.546 lei și 45 bani în hirtii de valoare pe care-i aduce la cunoștință în ședința din 4/16 decembrie 1892, Nicolae Strevoiu (fostul coleg al lui T. Maiorescu) ca fiind dați „de un binefăcător anonim ca dar pentru școlile noastre”, cu dorința de a fi întrebuințați în achitarea celor mai urgente datorii. Calculată suma, se poate observa că nu era altceva decît subvenția datorată de România pentru ultimii 5 ani, cu dobinzi cu tot. George Costoșman, în lucrarea citată, menționează repetarea gestului pentru anii: 1893, 1894 și 1895. În tot acest timp frapează deseale treceri peste graniță ale lui Vasile Voina consemnate de pretorul Pânczel din Predeal, la cererea consilierului regesc Mihail Maurer de Ūrmös²³ conform cărora îl aflăm pe Voina însoțit chiar și de cunoscutul revoluționar Axente Sever²⁴. În urma trecerii din 14/28 iunie 1892 în România, este arestat și Vasile Voina alături de alți 50 de români pe care-i menționează ziarul „Turda”²⁵.

Faptele lui Voina n-aveau să-i fie iertate și urmarea o aflăm din protocolul ședinței din 9 noiembrie 1894 conform căruia, directorul băncii, „Albina”, Valeriu Bologa, aflat în acea perioadă în directă corespondență cu Titu Maiorescu (corespondență inedită în arhiva muzeului), citește un articol din periodicul bucureștean „Voința Națională”²⁶ intitulat „Chitanțele” prin care Voina este defăimat pe motivul că banii ridicați de la Ministerul instrucțiunii „au rămas în punga sa”. Considerînd faptele, grave insinuări la adresa directă a școlilor brașovene, Bologa propune să-i fie cerute lui Gogu Constantinescu, directorul ziarului, să dovedească mărturia. Discuția avea să fie reluată în ședința Eforiei prezidată de Nicolae Strevoiu²⁷, dar în ciuda ambelor adrese ziarul nu răspunde nimic. În această situație, Titu Maiorescu se oferă să susțină gratuit procesul în favoarea lui Voina, proces care abia în 1897 se termină, dar fără multă popularizare pentru a nu denatura lucrurile, așa cum decurge din scrisoarea lui Maiorescu din 29 mai 1897 aflată în arhiva muzeului.

Un alt fapt mărunț ne atrage atenția: Gazeta Transilvaniei din 1895²⁸ consemnează că Vasile Voina este provocat la duel de către G.B.P. pentru că „la convenirea colegială a Reuniunii Române de cîntări ținută în seara de 14/16 noiembrie” ar fi palmuit pe una din persoanele sus-puse ale orașului. Identificăm ușor prin inițiale pe Gheorghe Bucur Pop cu care încă de multă vreme se află în relații mai puțin amicale și pe care-l vom reintilni într-un conflict major alături de Vasile Goldiș opunîndu-se procesului cu Statul Român, așa cum vom vedea într-un capitol următor în care contribuția lui Maiorescu și a lui Vasile Voina la susținerea învățămîntului românesc se va completa.

²¹ cf. George Costoșman, *Contribuții la istoria vieții românești din Transilvania la finea veacului al XIX-lea*, în *Anuarul Academiei Teologice din Caransebeș (1939—1940)*, p. 1—84.

²² Protocolul ședinței din 4/16 decembrie 1892, arhiva muzeului.

²³ Arhivele Statului, fond Arhiva prefecturii.

²⁴ *Idem*, document 8/1892.

²⁵ nr. din 14/28 iunie 1892, p. 4.

²⁶ nr. 2980/1894.

²⁷ cf. Protocolului ședinței din 11 noiembrie 1894, arhiva muzeului.

²⁸ nr. 258—260 și 263—264 din 1895.

4. *Procesul Ciurcu.*

Cunoscutul profesor de la Gimnaziul din Giurgiu, I. G. Ciurcu, cu alese înclinații pentru sprijinirea învățămîntului românesc, înrudit cu redevabila familie de librari și cărțurari brașoveni, Ciurcu, lasă prin testament la 1880 3.000 lei pe seama școlilor românești din Brașov din care să se constituie un fond de premii pentru școlarii silitori²⁹. După moartea sa, urmașii se erijează sub diferite motive tergiversînd emiterea donației. În această situație Eforia apelează la Titu Maiorescu care se oferă să-i ajute ca de obicei. Cunos-cînd prin tatăl său pe directorul Gimnaziului din Giurgiu, Nicolae Droc-Barcianu (care prin același testament primise tot 3.000 lei de la același Ciurcu), Maiorescu întreține cu acesta o corespondență informativă cunoscută brașovenilor³⁰ și la invitația celui din urmă însuși Barceanu scrie brașovenilor³¹. Pentru a împiedica rezolvarea testamentului, soția defunctului investește banii în case și, în ciuda punerii acestora în vînzare de patru ori, testamentul nu se rezolvă timp de 10 ani. La 1890, după ce Barceanu informează pe brașoveni³² că din acel an casele Ciurcu au intrat în patrimoniul statului, se apelează din nou la Maiorescu intrucît problema depindea de inspectoratul școlar și nimeni nu i-ar fi putut ajuta mai mult. În acest scop Maiorescu își alege ca asociat pe avocatul statului Nicolae Papadat și după doi ani de dezbateri îi aflăm implicații și pe juriștii brașoveni (membri ai Eforiei) Ioan Lengher și Nicolae Strevoiu, dar din nou fără succes³³. Din 1896 Papadat este înlocuit cu Mircea Dancovici, prin care abia la 1902 procesul succesiunii Ciurcu se termină, Eforia intrînd în posesia unui fond de 3.054,90 lei destinați școlii, prin evidenta contribuție a lui Maiorescu.

5. *Procesul cu Statul Român pentru brașoveni.*

Prin interzicerea subvenției, în 20 aprilie 1875, deși oficial se știa o conformare, totuși liceul își continua activitatea cu aceeași prosperitate în ciuda războiului vama care determinase o sărăcire a negustorilor brașoveni, susținători ai liceului.

Frămîntările de pînă la 1895 le-am cunoscut în capitolul „Procesul Voina”; după această dată ele au ca punct final „Procesul cu Statul Român” cu multiplele lui implicații.

Încă la 27 iulie 1895³⁴ prim-ministrul Banffy scrie prefectului brașovean Maurer pentru a-i confirma dacă la Brașov există o filială a „Ligi culturale”, la care i se răspunde negativ, dar cu afirmația confidențială „sînt deplin convins că în Brașov există o filială și încă bine organizată” implicîndu-i pe Vasile Voina și Valeriu Bologna care în fiecare lună pleacă în România fără a fi supravegheați pentru tactica pe care o întrebuintează: în tren ocupă un compartiment întreg iar la Brașov țin ședințe cu ușa închisă.

²⁹ Arhivele Statului, Fond Eforie, document 3/1883.

³⁰ Corespondență inedită aflată în arhiva muzeului, fond neinventariat.

³¹ Arhiva muzeului, scrisoarea din 3 februarie 1887.

³² Arhivele Statului, scrisoarea din 19 aprilie 1890.

³³ cf. Protocoalelor ședințelor parohiale, arhiva muzeului.

³⁴ Arhivele Statului, Brașov, fond arhiva prefecturii, doc. 124/1895.

Faptele se repetă în 27 septembrie 1895 când același ministru întreabă pe Maurer: „Cercetează dacă Voina a fost în 20 la Sinaia și în ce scop?”³⁵ Răspunsul documentat confirmă plecarea acestuia la Bușteni unde se întâlnește cu episcopul muntean Dionisio, de unde s-a îndreptat spre București „unde avea de încasat o moștenire” de unde se întoarce după o zi rămânând câteva ore la Sinaia³⁶. Drept urmare se pretinde perchiziționarea acestuia³⁷ însă fără nici un rezultat defavorabil lui Voina. După un an Banffy este informat din nou că același Voina a adus de la București din casa partidului conservator (al cărui mentor era Maiorescu) suma de 2.500 fl. și dispune cercetarea adevărului. Demersurile le aflăm din protocoalele ședințelor parohiale. La 16/28 iunie 1897 consistorul anunță sosirea unei comisii ministeriale pentru a cerceta „natura subvenției ce a primit pînă acum biserica”³⁸, pentru ca după două săptămîni³⁹ protocolul să menționeze prezența comisiei care „a revidat socotelile Eforiei și arhiva direcțiunii Gimnaziului”. Un alt document⁴⁰ consemnează chiar itinerariul comisiei care, în frunte cu prof. universitar Aurel May, prof. Ladislau Cságey și Kuncz Ianeso au vizitat mai întîi pe protopopul Ioan Petric, unde a doua zi sint chemați Virgil Onițiu (directorul Gimnaziului) și Arsenie Vlaicu (directorul școlii comerciale) și după o altă zi episcopul bisericii care aduc documente și hrisoave domnești justificative. În ultima zi este chemat Vasile Voina în calitate de președinte al Eforiei, fiind cercetate totodată și documentele bisericii din Cetate, cea de-a doua susținătoare materială a liceului. Faptele au fost cit se poate de bine justificate și comisia raportează corectitudinea brașovenilor în administrațiunea școlară.

Lucrurile n-aveau să fie liniștite pentru mult timp, căci la 26 iunie 1897 prefectul Maurer anunță pe ministrul Banffy că la Brașov, odată cu constituirea unei noi Eforii (5 iunie 1897), George Bucur Pop și Diamandi Manole, negustori brașoveni, membri ai Eforiei, l-au acuzat pe Vasile Voina că a folosit în scopuri proprii o parte din suma primită de la Ministerul Instrucțiunii din România, de unde concluzia că totuși brașovenii primesc subvenție. Urmarea o aflăm abia după un an, cînd prin ordinul 1816 din 18 aprilie 1898, guvernul Transilvaniei amenință consistorul cu închiderea școlilor din Brașov pentru nerespectarea ordinului din 1875. Cearta dintre Pop și Voina a fost pentru oficialități doar confirmarea unei supoziții a oficialităților și înainte de toate a lui Banffy care încă din 1894 aflase dintr-un discurs al lui Dimitrie Sturza, șeful opoziției, ținut în sala „Orfeu” din București.

Pentru brașoveni era o perioadă critică cu implicații în buna desfășurare a elementului cultural protocoalele ședințelor confirmă faptul că se sistează cei 12.500 fl. oferiți de brașoveni anual pentru școli, se suprimă subvenția pentru asociația meseriașilor (100 fl. anual), subvenția pentru medicamentele săracilor (tot 100 fl. anual), pentru cortul studenților la maiial (200 fl. anual)

³⁵ *Idem.*

³⁶ *Idem.*

³⁷ *Idem*, document 211/1895.

³⁸ Protocolul ședinței parohiale din 16/28 iunie 1897, arhiva muzeului.

³⁹ *Idem*, ședința din 1/13 iunie 1897.

⁴⁰ Arhiva Protopoplatului Brașov, document necatalogat din 24 iun. 1897.

și chiar se sistează intenția de a se clădi un nou edificiu școlar pentru învățământul elementar (10.000 fl.). Deci, evident că în această perioadă subvenția se sistase categoric, nici măcar deghizat aceasta nu se mai emite.

În același timp, la București se pregăteau tacit contracarări prin Maiorescu, Take Ionescu și alți filobrașoveni. Gazeta Transilvaniei⁴¹ sub titlul „O discuțiune gravă în camere române” informează cititorii de un conflict ce se iscase în urma înmînării de către V. Voina a două documente „grele” lui Take Ionescu pentru a le folosi într-un eventual proces. Primul document constituia o dovadă a drepturilor istorice ale brașovenilor asupra subvenției, iar cel de-al doilea, amenințarea ministrului Banffy cu închiderea școlilor de la Brașov. Pe baza acestora în ședința de cameră (28 aprilie 1898) Take Ionescu interpeiează pe D. Sturza în favoarea brașovenilor. Ziarul „Timpul” de sub egida lui Maiorescu⁴² răspunde ziarului „Dreptatea” care în numărul din 2/14 septembrie se întreba de numele brașoveanului care a înmînat documentele lui Take Ionescu. Faptele sînt preluate de „Gazeta Transilvaniei” care prin articolul „O lămurire”⁴³ și apoi printr-un nou articol „În afacerea actelor citite în camera română privitoare la școlile din Brașov”⁴⁴ ia apărarea lui Voina reproducînd și nerecunoașterea lui Sturza a afirmațiilor atribuite lui în sala „Orfeu” cu 5 ani înainte. Înștiințările date de revistele timpului sînt mult mai ample, dar din circumstanțe de spațiu nu le reproducem în materialul de față.

Singura soluționare în cadrul acestei tensiuni publice se găsea într-un proces. Ca atare în ședința din 27 septembrie 1898 a comitetului parohial se alege o comisie care să „studieze datoria Statului Român” față de biserica Sf. Nicolae, susținătoare materială a liceului brașovean. Pe de altă parte, Maiorescu, văzînd neajunsurile pricinuite prin Take Ionescu, își ia asupra sa acțiunea de proces alegîndu-și asociați pe Vasile Lascar și Costantin Dissescu, președinți de partide diferite, tocmai pentru a nu se interpreta ca o problemă de partid ci o problemă națională⁴⁵. Între timp în Camerele Legiuitoare se reluase discuția asupra subvenției iar T. Maiorescu interpelează din nou pe Sturza, acum prim-ministru, fapte reproduse în „Gazeta Transilvaniei”⁴⁶ sub titlul „Dreptul bisericii și al Gimnaziului românesc din Brașov”. Sînt cunoscute discursurile mentorului junimist ținute în Parlament în favoarea școlilor brașovene⁴⁷, remarcabile mai ales prin dovada unei cunoașteri amănunțite a istoricului vieții culturale brașovene. Corespondența cit și protocoalele ședințelor din această perioadă mărturisesc o interesare asiduă a lui Maiorescu pentru rezolvarea situației.

După prima infățișare, cînd cei trei avocați hotărîsc aminarea procesului, președintele tribunalului Ilfov anunță că prin prim-ministrul de justiție a sosit o telegramă prin care comitetul parohial din Cetate retrage procura avocaților. Lămurirea am putut-o afla din contextul a două adrese inedite

⁴¹ nr. din 2/14 mai 1898.

⁴² nr. din 3/15 septembrie 1898.

⁴³ nr. 193 din 4/16 septembrie 1898.

⁴⁴ nr. 196 din 8/20 septembrie 1898.

⁴⁵ Arhiva muzeului, scrisoarea lui Maiorescu din 28 oct. 1898.

⁴⁶ nr. 265 din 3/15 decembrie 1898.

⁴⁷ cf. Protocolul ședinței parohiale din 17 noiembrie 1899.

(aflăte în arhiva muzeului) din 3/15 martie 1899 semnate de Gheorghe Bucur Pop și Vasile Goldiș în numele brașovenilor din Cetate prin care invocă dreptul celor trei avocați de a susține procesul cu Statul Român fără asentimentul lor, căci prin actul de fundare a Gimnaziului brașovean se stabilise ca ambele biserici (din Schei și Cetate) să aibă datorii și drepturi de susținere a școlilor românești. La prima aparență, fapta ar fi interpretată negativ la adresa semnatarilor și tocmai Vasile Goldiș atît de cunoscut pentru faptele sale unioniste ca tribun și publicist. Dar cunoscînd în totalitate faptele ne putem da seama că de fapt aceștia au salvat o cauză pe care însuși Maiorescu ca jurist n-o intuise. Ordinul 8949 al Consistorului⁴⁷ cere „rezolvarea pe cale amicală a diferendului cu Statul Român. . . prin pertractări diplomatice între guvernul ungar și român”. Edificatoare sînt telegramele și scrisoarea⁴⁸ mitropolitului emise pentru Vasile Voina și citite în ședința din 13/25 noiembrie 1899: „guvernul român ar accepta să depună pentru școlile din Brașov o fundațiune cu un capital de 926.000 franci” — se spune în scrisoare, iar în telegrame: 1. „Vino degrabă aici (nn. la Sibiu) în cauza știută”, 2. „În cauza știută așteaptă și epistola mea”, 3. „Arată-mi telegrafic deciful comitetului în cauza știută”, 4. „Întirzierea mă compromite și pe mine și periclită și cauza, dacă nu se va rezolva, îmi spăl mîinile, lăsînd asupra voastră răspunderea de urmări”, 5. „Timpul fiind scurt, cauza momentuoasă, să pleci imediat dîncolo (nn. la București) cu conculsul pentru retragerea procesului în condiția indicată” — de unde înțelegerea intervenției celor din Cetate, în această perioadă în directă legătură cu mitropolitul.

Gazeta Transilvaniei redă proiectul de lege semnat de Take Ionescu pentru renta anuală de 38.500 lei cu un adaus de 15.500 lei (neplata rentei pe ultimii cinci ani) și dobînda de 38.500 lei, iar pe de altă parte două articole semnate în acest sens de Dr. Vasile Saftu și Vasile Voina din partea brașovenilor⁴⁹.

În acest context amînarea procesului era inevitabilă, fapt confirmat și de protocoale⁵⁰ conform cărora Arsenie Vlaicu este trimis la București pentru ca în înțelegere cu T. Maiorescu să amine procesul pentru 28 ianuarie 1900, în eventualitatea că nu se va respecta proiectul de lege amintit. Lovinescu⁵¹ menționează chiar o întîlnire a lui Maiorescu cu ministrul austro-ungar Auerenthal la 16 noiembrie 1899, cînd se pertractează o rezolvare diplomatică a chestiunii. Ca urmare legea se votează în Cameră la 29 ianuarie 1900.

Faptele discutate au cunoscut răsunset și prin publicațiile timpului. Redăm pentru cei interesați doar sumarul bibliografic: Revista săptămînală „Liga Română”, București, nr. 24 din 14 iunie 1898, nr. 39 din 4 oct. 1898, nr. 12 din 1899. Revista „Telegraful Român”, Sibiu, nr. 51 din 9/21 mai 1898, nr. 66 din 18/30 iunie 1898, nr. 100 din 17/29 septembrie 1898, nr. 123 din 7/19 noiembrie 1898, nr. 124 din 10/22 noiembrie 1898 și Periodicul „Tribuna poporului”, Arad, nr. din 3 decembrie 1898.

⁴⁸ cf. Protocolului ședinței respective.

⁴⁹ Gazeta Transilvaniei nr. 17 din 23 ianuarie 1900.

⁵⁰ Protocolul ședinței din 22 noiembrie 1899.

⁵¹ Eugen Lovinescu, *Titu Maiorescu*, București, 1972, p. 282.

Astăzi, când liceul a ajuns la cea de-a 125-a aniversare, însumind în palmaresul vieții lui culturale mărețe realizări, cunoscute publicisticii, faptele patronate de Maiorescu, fost elev al acestei școli, vin să confirme o latură puțin cunoscută și tratată în lucrările de pînă acum — aceea de jurist iar pe de altă parte dovedesc că însăși activitatea de jurist era închinată aceluiași ideal culturalizant.

LE VRAI MAIORESCU DANS L'ACTION DE SOUTENANCE DU PREMIER LYCÉE ROUMAIN DE BRAȘOV

(Résumé)

Grace à lettres inédites et à d'autres documents de l'archive historique du Musée de la Première École Roumaine on évoque la personnalité du grand représentant de „Junimea“, Titu Maiorescu qui a beaucoup soutenu le premier lycée de Brașov. On a en vue l'avocat Maiorescu plus que l'érudit. Ses actions juridiques, elles aussi, soutiennent des buts culturels.